

STRUCTURILE ASOCIATIVE ALE LEXEMELOR BĂIAT/FATĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Associative Structures of the Lexemes Boy/Girl in Romanian

Tatiana BIBICA, drd.,
specialitatea Lingvistica generală, filosofia limbajului,
psiholingvistica, lingvistica informatizată (Limba română),
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Coordonator: Ala SAINENCO, dr., conf. univ.

***Abstract:** Based on the results of the associative experiment the article aims at configurating the associative analysis of the lexemes boy/girl. We research, on the one hand, the overall responses, correspondingly, the position of these concepts in the Romanian language imaginary; on the other hand, it involves the research and analysis of gender differences reactions for the given stimuli. The opposite direction is also analyzed: from reaction to stimulus for both lexemes. Applying, therefore, a triple perspective, the author tries to elaborate in a complex way, the associative configuration of these concepts.*

***Keywords:** associative structures; gender differences; imaginary language; predominant reactions; consciousness.*

Motto: „Cuvintele înseși sunt ca niște gesturi care nasc o lume”
 Martin Heidegger

Fiecare epocă își orientează preocupările teoretice asupra unui corpus de teme ce acaparează prioritar interesul, alimentând productiv reflecția în diverse domenii. Astfel, în vechile tematizări (ale existenței și ale cunoașterii) limba era considerată instrument al desemnării unor lucruri deja date. În noua perspectivă, a comunicării, sistemul limbii este cel care produce semnificarea, iar desemnarea și comunicarea devin posibilități care rezultă din semnificare.

Iar dacă lumea este desemnată prin limbă (Ferdinand de Saussure) și limba este o creație colectivă (Coșeriu 1997:133), prin ea se poate accede la un imaginar colectiv (în cazul nostru românesc).

Cuvintele sunt un fel de „ființe” ce locuiesc pe globul creierului și se pare că puterea acestora e nemărginită. În afara discursului, după F. de Saussure, acestea au ceva în comun și se asociază în memorie, formând grupuri în interiorul cărora domnesc raporturi foarte diferite. Seriile mnemonice virtuale țin de raporturile paradigmatic.

Memoria individuală conține, spune Hegel, „spiritul unui întreg popor” și reflectă asociațiile individuale ale omului ca ființă vorbitoare. Analiza unui număr semnificativ de asocieri ale unui cuvânt poate contura schema lui asociativă în

cadrul unei comunități de vorbitori.

Câmpul percepțiilor noastre se proiectează pe un orizont infinit care e lumea noastră, lumea înconjurătoare sau lumea ce aparține percepțiilor noastre.

În psihologia experimentală, bunăoară, E. Roch își propunea să cerceteze natura și structura reprezentării mentale. Experimentul consta în faptul că un cuvânt din limbajul natural și înțelegerea sensului cuvântului produce o reprezentare mentală precum: o listă de trăsături necesare și suficiente, o imagine concretă a categoriei sau o listă de membri ai categoriei.

Puțin mai devreme, Francis Galton, bunăoară, făcea unul dintre primele experimente asociate: el selectă 75 de cuvinte, pe care le scrisese separat pe cartonașe. Apoi extrăgea câte un cartonaș și scria toate gândurile ce se declanșau în raport cu lexemul respectiv (tehnica e preluată azi în didactică ca scriere liberă sau bliț). Autorul experimentului a refuzat să publice rezultatele, spunând că ele arată „goliciumea gândurilor noastre cu atâta exactitate!”

Un instrumentar de accesare la imaginarul lingvistic îl reprezintă Dicționarul asociativ, în care sunt stocate datele unor experimente asociative cu diferite categorii de vorbitori. Fundamentul teoretic al unui asemenea demers lexicografic, așa cum arată autorii Dicționarului, îl constituie punctul de vedere conform căruia elementele din continuumul realității înconjurătoare, receptate de om, sunt reflectate în conștiința umană în așa mod, încât această reflectare fixează legăturile cauzale și spațiale dintre realii și emoțiile condiționate de acestea. Studiul conștiinței lingviale în procesul ei de realizare fiind imposibil, unica soluție a cercetării este în starea ei de rezultat materializat prin limbă. Posibilitatea elaborării unui atare dicționar se fundamentează pe existența unei legături, demonstrată de psihologie, dintre unitățile conștiinței în psihicul uman. Ca unități ale conștiinței pot figura imaginile reflectării, percepției, reprezentării, noțiunilor, emoțiilor, sentimentelor, iar pentru elaborarea unui dicționar asociativ este suficient faptul că asocierile făcute în cadrul unui experiment pot fi desemnate prin cuvânt (Popa 2016: 6).

Ne propunem, în acest context, să examinăm anumite opoziții de gen în baza dicționarului asociativ.

Opoziția băiat/fată în limba română (și nu numai) prezintă o opoziție de gen natural, ca diferență de sexe. Prin tradiție, genul aparține categoriilor gramaticale clasificatoare explicite, când opoziția dintre elemente se manifestă atât în planul conținutului, cât și în cel al expresiei.

Cuvântul „băiat” se asociază în mentalul românesc, cel mai adesea cu „fată” (129). *În sensul cel mai larg, lexemul „fată” însemnează persoană de sex feminin, încă nemăritată. În acest sens, vârsta e indiferentă și nota importantă e numai sexul; stă adesea în opoziție cu băiat, flăcău, fecior.* Fiind identificată ca opoziție esențială și în dicționarul asociativ rus (Караулов 2002: 78;144), «девочка-мальчик (101)», мальчик-девочка (124), înclinăm a presupune că situația reflectă o eternă chemare androgenă a jumătății pierdute, ceea ce depășește limitele imaginarului unei culturi. E reflectată aici și ideea autocunoașterii prin prisma celuilalt, idee biblică: Adam și Eva nu aveau o altă cale de a se cunoaște decât

chipul celuilalt. Cuvântul Adam apare în una din reacții.

Primul sens al cuvântului **băiat** este: copil de sex bărbătesc; în așa mod, 60 de respondenți aleg să asocieze băiatul cu un *copil* (pe poziția a doua ca număr). Pe când *tânăr* (18) și *adolescent* (4) întregesc cel de-al doilea sens de dicționar, în ideea că *băiat* desemnează și persoana de sex bărbătesc care a depășit nu de mult timp vârsta copilăriei. Explicabilă în acest sens este și reacția *bărbat* (22) de pe poziția a patra.

Diferit se prezintă reacțiile asociative la cuvântul „fată”, care înregistrează opoziția fată-băiat abia pe poziția a doua, cu 88 de reacții, pe primul loc situându-se ideea de „frumoasă” (102), cât și „frumusețe”(40) și „frumos” (21).

O încercare de contabilizare a coincidențelor atestate în cazul reacțiilor identificate în cele două structuri, pe care o vom prezenta mai jos, scoate în prim-plan diferența de sex a „persoanelor” *fată-băiat*, care, în anumite privințe, au multe în comun, mai ales în ideea de vârstă.

Băiat - fată	Băiat - fată
Om-om	Inteligent-inteligentă
Ființă-ființă	Drăguț-drăguță
Dragoste-dragoste	Chipeș-chip
Masculin-feminin	Frate-soră
Frumos-frumoasă	Bărbat-femeie
Bun-bună	Tip-tipă
Tânăr-tânără	Sex-sex
Mare-mare	Deștept-deșteaptă
Prieten-prietenă	Vesel-veselă
Fiu-fiică	Blond-blondă
	Cuminte-cuminte

Și aici, zăbovim la acest „*cuminte*”, cu 12 reacții în raport cu **băiat** și 8 pentru **fată**. Dicționarul limbii române prezintă următoarele sensuri potrivite acestui context:

1. (pop.) Cu judecată și rațional;
2. Cu purtări bune, așezat;
9. (despre fete și tinere femei) Virgină

În dicționar, se atestă, printre altele, și următoarea explicație a cuvântului „fată”: În afară de sex și vârstă, mai apare ca o a treia notă inerentă cuvântului *fată* și *virginitatea, fecioria*. În acest sens, de obicei se întrebuițează „*fată-mare*” (mare, ca structură sintagmatică, apare cu 16 reacții). Metaforic, ne spune dicționarul, se spune și despre bărbați, care sunt *modești, cumiți, frumoși*.

Așadar, nota diferențială între structurile asociative constă în faptul că, în cazul lexemului „fată”, acest *cuminte* e accentuat printr-o serie precum: *curată*(3), *inocență*(8) și *fecioară*(7), ca un dat al vârstei, demn de a fi prețuit.

Diferențe de specificitate

băiat	fată
Puternic(6)/putere(14) Forță(5) Mușchi(3) Gentleman(2) Sport(3) Bicicletă(2) Ajutor(2)	Feminitate(10)/sex feminin(2) Finețe(4) Sensibilitate(4) Delicatețe(5) Rochie(6) Păr lung(7) Codițe(4) Haine(4) Floare (3) Roz (3) Fustă(2) Machiaj(2) Păpușă(2)

Considerând semnificația drept relația dintre semne (mai precis, dintre conținuturile semnelor), i se poate determina acesteia structura elementară și se pot stabili categorii de semnificație. Astfel, între cele două lexeme băiat/fată se stabilește o relație de opoziție, manifestată în interiorul unei dimensiuni sau axe semantice ce evidențiază două trăsături distinctive, numite și elemente diferențiale sau elemente de semnificație. În primul, evident, cuvintele băiat/fată intră în relație de opoziție în interiorul axei semantice „gen”, rezultând semele (adică primele elemente de semnificație): feminin, masculin (Bursuc 2015: 46). Primele dimensiuni semantice diferențiale fiind, după cum se poate observa, „feminitate” (12) și „putere” (20), completate, în fiecare caz, de un câmp semantic apropiat: *forță, mușchi*, într-un caz, sau *finețe, sensibilitate, delicatețe* etc., în celălalt caz.

Pornind de la exemplele de fizică în care relația de opoziție o exprimă cei doi poli (pozitiv și negativ), în relația dintre doi termeni, axa semantică delimitează doi poli semici. În acest caz, opoziția nu este atât de rigidă, articulându-se în poli pozitivi și negativi. Ce trebuie de reținut este însă faptul că semnificația are la bază o articulație semică binară.

Dată fiind imposibilitatea studierii conștiinței lingvare în procesul ei de realizare, unica soluție rămâne a fi cercetarea rezultatelor materializate prin limbă, cu accentul pus pe semnat: „limbajul trebuie explicat, în esența sa și în toate manifestările lui funcționale, ca o creație sau o instituire liberă de conținuturi semnificative (...) încă de la Aristotel ar trebui să se știe că semnatul de limbă este „conținutul unitar de conștiință. (...) Semnatul ia naștere printr-o operație a intelectului, o intuiție globală a unui mod de a fi.” (Coșeriu 2016: 151; 159)

Astăzi este clar evidențiat în maniera științifică faptul că sexele prelucrează

informațiile în mod diferit. Fiecare dintre cele două genuri manifestă *nevoi diferite, percepții diferite, moduri de gândire, atitudini și răspunsuri emoționale diferite*; de la nivelul diferit de dezvoltare a creierului, până la nivelul de dezvoltare fizică. Cu toate acestea, reacțiile bărbaților și ale femeilor în raport cu lexemele băiat/fată nu diferă atât de mult, poate doar cantitativ. Prezentăm, mai jos, cele mai importante reacții ca număr, înregistrând răspunsurile de la stimul la reacție:

Băiat	Răspun-surile bărbaților	Răspun-surile femeilor	Fată	Răspun-surile bărbaților	Răspun-surile femeilor
	Fată(46) Copil (30) Bărbat(12) Frumos(11) Om (10) Fiu(7) Mascul(7) Bun(6) Putere (6)	Fată(69) Copil(26) Frumos(16) Tânăr(11) Om(10) Prieten(10) Bun(9) Iubit(9) Bărbat(9)		Băiat(39) <i>Frumoasă(30)</i> <i>Frumusețe(16)</i> Femeie(14) <i>Frumos (13)</i> Bună(8) Domnișoară(8) Drăguță(8) Copilă(5) Copil(5)	<i>Frumoasă(55)</i> Băiat (42) <i>Frumusețe(21)</i> Mare(12) Prietenă(10) Femeie(10) Tânără(9) Domnișoară(8) Om(7) Feminitate(6) Copil(6)

Ceea ce trebuie de remarcat, în baza acestor rezultate, este faptul că femeile pun un mai mare accent pe relații de orice tip, bunăoară, pentru lexemul *băiat*, în răspunsurile femeilor apare cuvântul **iubit**. Și tot în răspunsurile femeilor, atât cuvântul *băiat*, cât și *fată* se asociază cu **prietenia**.

Revenim, în acest context, și la constatările inițiale privind diferența primelor reacții din cele două structuri asociative: *băiat* asociat cu *fată*; *fată* asociată cu *frumusețe*. De ce? Pentru că trebuie să placă! Frumos,-oasă – (Despre ființe, lucruri...) Care *place* pentru armonia liniilor, a mișcărilor, a culorilor. „Frumoaso,/ți-s ochii-așa de negri încât seara...” În răspunsurile bărbaților, atestăm 59 de reacții la cuvântul *fată*, exprimate prin cuvinte din câmpul semantic *frumos/frumusețe*, iar în răspunsurile femeilor – 76. Să înțelegem, așadar, că femeile își conștientizează „menirea”.

Eugeniu Coșeriu insistă pe ceea ce ar trebui să înțelegem prin *principiul universalității individului* ca opus *generalității*. Universalitatea este condiția constatării trăsăturilor comune în obiecte, modul necesar de a fi al anumitor obiecte (în cazul nostrul, al ființei umane băiat/fată) (...) adică ansamblul acelor trăsături **fără de care un obiect nu ar fi ceea ce este** (Coșeriu 2016: 158)

Așadar, cuvântul creează o stare posibilă doar în dicționar sau în poezie, acolo unde substantivul poate viețui fără articol, adus fiind la un fel de stare zero și încărcat, în același timp, cu toate specificările trecute și viitoare (Barthes 2006:

63). Urmăm astfel un traseu de sfidare a lexemelor, de luare în posesie a lumii pe care acestea o instituie.

Preocupați de acest imaginar, alături de antropologi și poeticieni, căutăm, în continuare o cât mai bună adaptare a metodelor pentru cunoașterea spiritului românesc.

Bibliografie:

1. Bursuc, Alina-Mihaela, *Câmpul lexical al numelor de rudenie*, Iași, casa Editorială Demiurg, 2015
2. Barthes, Roland, *Gradul zero al scriiturii*, Chișinău, Ed. Cartier, 2006
3. Coșeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, București, ed. Enciclopedică, 1997
4. Coșeriu, Eugeniu, Geckeler, Horst, *Orientări în semantica structurală*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016
5. Popa, Gheorghe, Sainenco, Ala, et alii, *Dicționarul asociativ al limbii române*, Iași, Editura Junimea, 2016
6. Sala, Marius, Dănilă, Ion, *micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2010
7. *Русский ассоциативный словарь*. В 2 т. / Ю. Н. Караулов, Г. А. Черкасова, Н. В. Уфимцева, Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов. Т. I. От стимула к реакции: Ок. 7000 стимулов. М.: АСТ-Астрель, 2002. 784 с. Т. II.